

Гр. Гетьманець

Поет - народолюбець

2255
2.
Біографічна Бібліотека.

Шануймо своїх великих людей!

Гр. Гетьманець.

(Гр. Сьогобочний).

Поет - народолюбець

(Життя та діла Павла Грабовського)

Гр. Гетьманець
=====
ВИДАННЯ ДРУГЕ, ДОПОВНЕНЕ.
=====

Видавництво „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА“

під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги
С. Черкасенка

Об 10

Біографична Бібліотека.

Шануймо своїх великих людей!

Гр. Гетьмàнець.
(Гр. Сьогобочній).

2255

Поет - народолюбець

(Життя та діла Павла Грабовського)

ВИДАННЯ ДРУГЕ, ДОПОВНЕНЕ.

Видавництво „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА“
під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги
С. Черкасенка

№ 2.

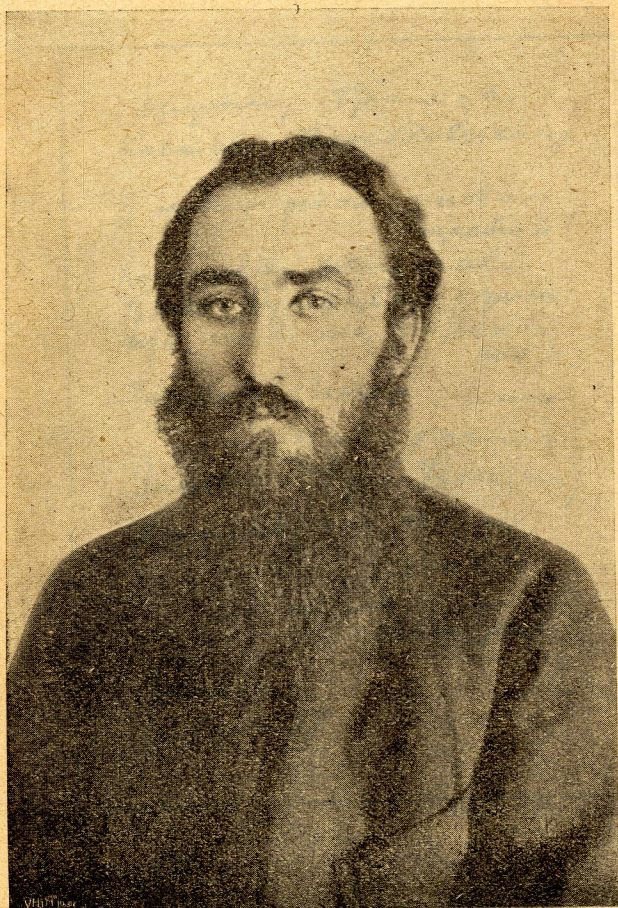
Ціна 50 коп.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Ш572-46/5-46 Гривовський Л

Публічна державна
наукова бібліотека
1359

У Києві.
Друкарня б. 1-ї Київської Друкарської Спілки. Трьохсв. 5.
1918

VH 1111

АВТОГРАФ.

шлюбну брагові
Костеві Паньківському.

З новим роком, з новим
щастям!

Хай навіки-вічні нас
Вдуже думонька єдина:
що настане славний
нає,

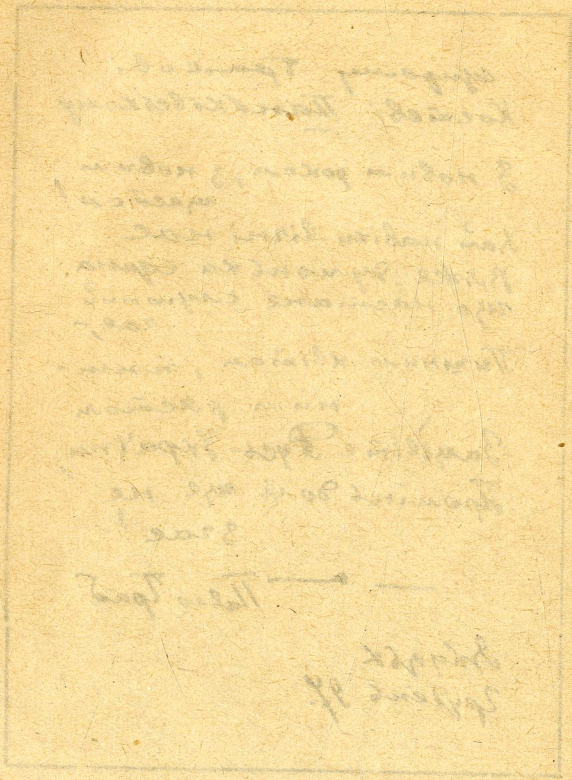
Пилим квітом, пили-
ним рясом

Зацвіте Русь-Україна,

Промінь долі ще не
згає!

— * — Павло Граб.

Друцук
Грудень 94.

Sketch of
Spence's

I. Вступне слово.

Освічені, культурні народи, що здавна живуть окремими державами на захід сонця од нашої української держави, дуже шанують своїх талановитих людей. Народи ті, чи, як їх називають, „культурні нації“ з великою пошаною та повагою ставляться до таких своїх людей, що вміють добре описати у своїх творах людське життя. З такою-ж пошаною народи Західної Європи ставляться і до своїх громадських та політичних діячів, що все своє життя дбають про добро свого народу, про щастя рідного краю. Французи, Англійці, чи Німці привчають своїх дітей змалечку шанувати таких видатних людей свого краю. Де-які культурні народи так щиро поважають своїх талановитих людей, що ще за життя їхнього спороджують їм пам'ятники.

Нам, Українцям, що починаємо отсе по війні жити власним державним життям, в сусідстві з культурними народами—Німеччиною та Австро-Угорщиною, теж годиться знати наших кращих людей. Треба нам знати тих письменників та громадських діячів, які ціле життя своє працювали для народного добра; годиться дітям розказувати, як ті письменники наші жили, як вони боліли душею, бачучи народне горювання та страждання. Годиться й нам знати, що зробили ті кращі люди

нашої землі доброго та яка була їхня доля за життя.

Одним з таких письменників-народолюбців наших був небіжчик Павло Арсенович Грабовський. Ми його називатимем ще й Павло Граб, бо він так підписував багато своїх творів, своїх писань.

Павло Грабовський щиро любив свій рідний край та народ. Він закликав людей боротися з людською неправдою, з кривдою та злом. Щастя народу, його добробут були для Грабовського вище власного щастя. Він так і каже в одному своєму віршу:

„Власне щастя та турботи

Власні думки... кинь гадать...

До громадської роботи

Слід життя своє віддати.

І Павло Арсенович віддав своє життя громадській роботі. Ся громадська робота на добро народові поклала його передчасно і в домовину на чужій, далекій стороні...

Доля Павла Грабовського дуже схожа з долею другого письменника нашого Тараса Шевченка (про нього розказано в книжечці „Хто такий Тарас Шевченко“). Грабовському, як і Шевченкові, довелося ціле життя своє поневірятися по тюрмах, по чужих сторонах, по далеких краях у неволі. Та доля Грабовського була мабуть ще гірша, ніж Шевченкова. Шевченкові хоч під кінець його страдницького життя пощастило вирватися з неволі, пощастило побачити рідну Україну, Шевченко десять літ поневірявся в далекій Оренбургщині; десять довгих років „блукав по-за Аралом“ в могилах, а все-ж йому хоч умерти довелося серед близьких та люблячих людей. Шевченкові пощастило хоч перед смертю побачити ще рідну сторону, рідний народ, за який він тяжко постраждав. Та не так судилося скінчити своє коротке життя пись-

менникові - поетові Павлові Грабовському. Хоча сей наш поет-народолюбчець мав менший хист письменницький, ніж Шевченко, та любов у нього до рідної України, до простого народу була не менша, як у Шевченка. Грабовський так само, як і Шевченко, усе життя своє працював на добро свого краю. Боротьба за кращу долю простого робочого народу нашого привела його дочасно і в домовину.

II. Дитячі роки й шкільна наука.

Павло Арсенович Грабовський побачив світ року 1864 го. Батько його був паламарем у сільській церкві Охтирського повіту в Харківщині. До десяти років малий Павло жив на селі, грався й товаришував з селянськими дітьми. З тими-ж товаришами він ходив і до церковної школи свого села вчитися грамоти. Коли Павлові пішов десятий рік, то батько одвіз його вчитися до Охтирки в бурсу. Погано було в бурсі Павлові: тут його оточили чужі йому люди, котрих він уперше бачив. Діти, з якими він товаришував, позоставалися всі на селі, а тут все нові, незнайомі Павлові. Ще гірше стало жити малому Павлові, коли виявилось, що бурсацькі вчителі поводяться з дітьми гостро, суворо та не привітно. Без ласки, без привітного слова довелося жити Павлові в отій бурсі. До того-ж вчителі зовсім не дбали про добру науку для дітей, не пильнували, щоб школярі читали путящі книжки. Покинуті вчителями на призволяще, діти набивали собі голови ка-зна чим, всякою нісенітницею з тих книжок, що по за бурсою падалися до рук бурсакам.

Ось що пише сам Грабовський у своїх споминах про бурсацьку науку: „Крім учебників ми не читали майже ніяких книжок, а коли й брали що з бурсацької книгозбірні (бібліотеки), так най-

більш за тим, щоб подивитись на малюнки, учителі не дуже піклувалися, щоб заохотити школярів до читання, а котрий учитель і візьметься за се, то відіб'є всяку охоту читати, бо учителів ми, діти, страшенно боялися“.

Отак жив малий Павло в бурсі, як у лютої мачухи. Бурсацькі вчителі були й сами либонь мало освічені. Вони чіплялися до Павла та висміювали його за те, що він не вмів добре балакати по московському. А де-ж було хлопцеві навчитися тієї московської мови, коли він зріє на селі, де всі люди балакають своєю мовою, українською.

Сяк-так, з бідю, Грабовський скінчив ту осоружну бурсацьку науку. Не посіяла та наука в малому дитячому серці доброго зерна, а вкинула в нього тільки злобу та зненависть до неправди, що чинили її дітям оті бурсацькі вчителі.

З бурси перевели Грабовського в році 1879-му до Харківської семінарії. Тут йому було трохи краще, трохи вільготніше, ніж у бурсі. Наука тут провадилася, звісно, так само, як і в бурсі, по-московському. В семінарії так само вчителі намагалися поробити з українських дітей московських покручів і за рідну мову суворо карали. Найстаршим начальником семінарії (ректором зветься) був тоді протоєрей, з роду москаль. Сей ректор видав суворий наказ учням, щоб вони не сміли й проміж себе балакати по-своєму, по-українському. Ректор нахвалявся карати жорстоко тих, хто буде балакати не по-московському. Та тільки „нічогісенько з того не виходило“, — каже Грабовський у своїх споминах про семінарію. Великорозумний під-ректор семінарії не додумався до того, що вибити з людини любовь до рідної мови ніяк неможна. Не допоміг ректорові і суворий наказ: „балакали ми, як і перше, своєю рідною мовою, а коли забачали яке високе начальство, разом замовкали“, — каже Грабовський у своїх спо-

минах. Та все-ж у семінарії краще було жити Грабовському, ніж у бурсі.

В ті часи було вже чимало гарних українських письменників, що написали багато гарних книжок нашою мовою. Тільки-ж книжкам тим була перекопана стежка до всіх шкіл. Ото-ж не було їх і в семінарії. І в бурсі, і в семінарії Павло Грабовський міг діставати тільки московські книжки та й то не кращих письменників московських, а аби-яких. Одначе, живучи в Харькові, великому гóроді, Грабовський мав змогу довідатись про наших письменників—народолюбців по-за семінарією. Таким тільки способом, по-за семінарією, він перечитав твори Шевченка, Квітки, Стороженка та Левицького. Та і всю правдиву науку, всі знання семінарист Павло здобув собі не в семінарії, а по-за нею. Твори наших українських письменників надихали й ще більше зміцняли у Павла любов до свого народу. Ту любов до народу Павло вивіз з собою ще з села. Він бачив, як народ наш бідує по селах, яка темнота огортає людей, бо царське правительство, всяке начальство тільки того й пільнувало, щоб людям не дати освіти. Начальство добре знало, що коли народ темний, то ним і правувати лекше. Що-літа та на святки Грабовський приїздив до батьків на село. Тут він придивлявся до людського життя, бачив його горе та злидні і спiniaвся думками над тим, що треба робити, щоб робочим людям краще жилося.

Семінарська наука не могла дати відповіді Грабовському на такі думки його. Він шукав тієї відповіді на стороні, по-за семінарією. З тих книжок, що здобував Грабовський по-за школою, він довідався, що по других державах трудящому народові краще жити, що там всі люди освічені, а через те й жити людям вільніше та лекше.

Чотирі роки пробув Грабовський у семінарії і тільки про одного вчителя згадує приязно у

своїх споминах. Тільки один учитель поводився з учнями лагідно і намагався кинути їм в душу зерно любови до читання та до письменства. Сей учитель давав семинаристам читати добрі книжки, а потім вимагав, щоб вони розказували про те, що прочитали. Се, каже Грабовський, „найбільше впливало на наш розвиток“.

III. Грабовського карають за політику.

Скінчити семинарію Грабовському не судилося. Та він сим не дуже й журився. Семинарська наука його не вдовольняла і він все марив про те, щоб покинути семинарію та перейти до вищої школи—до університету. Він знав, що в університеті можна набратися більшого знання і бути кориснішим для свого народу та рідного краю. Мати-ж Грабовського втішалося думкою, що її Павло вийде на архирея. Та не судилося стати ні тому, ні другому. Сталося-ж те, що до 18-ти літнього парубка Грабовського прийшла жандарська поліція трусити, довідавшись, що він читає недозволені начальством книжки. Такі книжки справді витрусили у Грабовського і за се його виключили з семинарії, не давши скінчити ту нужденну семинарську науку. Тоді були люті часи царювання Олександра III. Начальство всяке мало велику силу. Йому було дано велику власть карати людей без ніякого суду, без слідства. Ото-ж і семинариста Грабовського спіткала подвійна кара: йому не дали скінчити науку—се одна кара, а друга кара—його вислали на два роки у своє село під догляд поліції.

Багато перетерпів Грабовський, живучи на селі. Поліція пильно зорила за ним, назирці ходили посіпаки та стежили, про що він розмовляє з селянами: чи не намовляє часом селян проти начальства та проти панів. Часто по ночах трусили

його та забирали книжки, хоч ті книжки були й дозволені,—де там розбиратися темній сільській поліції у книжках. Крім того, Грабовському було заказано виїздити з свого села куди-б не було. Коли ж він не слухав сього наказу і нишком виїздив, то його ловили: двічі за се садовили його і в тюрму.

В році 1885-му двохлітній строк наложеної на Грабовського кари скінчився і йому вільно вже було виїздити з свого села. Статки в батьків Грабовського були не великі і йому треба було подумати про заробіток. Грабовський подався зразу до Харькова і там почав писати по газетах; тим він і заробляв собі гроші на прожиток. Та ось незабаром його забрали в москалі. Спочатку він служив у війську в повітовому городі Валках на Харківщині, а там завдали його на службу аж у Ташкент. Та не доїхав він до того Ташкенту: дорогою, в Оренбурзі, Грабовського знову арештували й вернули в Харківську тюрму. Тепер вже його обвинувачували в тому, що він пристав до таємного гурту людей, до „народної партії“. Ся народна партія прямувала до того, щоб скинути заведені царями порядки, за яких добре жити тільки багатирям та всякому начальству. Люди з сієї партії йшли до того, щоб було заведено новий вільний лад державний, щоб трудовому народові легше жилося. Немилосердно карали тоді людей за кожну вільну думку, за кожне вільне слово, сказане необережно.

Отож довелося й Павлові Грабові постраждати за вільну думку, висловлену може необережно в оборону нашого темного трудового народу. З сього часу й починається бідолашне життя нашого письменника. Після сього арешту не довелося вже Павлові Грабові зазнати святої воленьки. Через усе життя до самої смерти його не випускали беркі жандарські лапи.

З Харківської тюрми заслали Граба на п'ять років в Сибір, в Іркутську губернію. Далека та північна сторона, з довгими лютими зимами, з холодними вітрами. Та се ще не кінець був митарству нашого письменника. Його згодом ще далі на північ заслали. Сталося таке: березня 22 дня, року 1889-го, в городі Якутську, в тому-ж таки Сибіру, стався заколот серед політичних засланців. Люди були незадоволені з того, що їх примушувано йти пішки до призначеного поселення. Засланці зрікалися йти пішки і вимагали, щоб їх везли на підводах та на пароплаві. Счинився лемент. Варта почала стріляти у беззбройних людей—засланців, шістьох убили—постріляли та покололи, багато поранили, трьох повісили після суду, а двадцятьох заслали в каторжні роботи у Вілюйське. Серед тих засланців були й товариші Павла Граба, а сам він перебував тоді у Балаганську, в Іркутщині. Дійшла чутка про сю подію і до Грабовського. Таке нелюдське поведіння з політичними засланцями сильно обурило нашого письменника. Адже то були не душогуби-розбійники, а все люди, які стояли за народ. От Грабові й пришло на думку дати знати всьому світові, що виробляють царські прислужники з безневинними людьми. Для того він, з кількома своїми товаришами, склали протест, скаргу до громадянства. Знайшли стежку переслати сей протест за кардон, там його видрукували і пустили між люди. Протест наробив шелесту. Посіпаки довідалися, що то зробив Граб з товаришами, і їх за се судили. Присудили Граба та інших віддати на чотири роки в каторжні роботи. Судове діло перейшло в сенат і тут зменшили кару: сенат присудив позбавити Граба з товаришами всяких прав і заслати їх на поселення в найдальшу місцевість Східнього Сибіру, то-б-то у те саме Вілюйське, де перебували вже ті засланці, за яких заступився Павло Граб.

Щоб знати, як далеко сей город од нашої Української держави, досить сказати, що лист відтіля доходив тоді до нас аж через три місяці.

Про те, як жилося Грабовському у тому Вілжуйському, розказуватимем в іншому місці, словами самого Грабовського. Прожив він тут до 1896 року. Влітку сього року, після коронації Миколи II, нашому страдникові-поетові дозволено було переїхати знову до Якутська з тим, щоб він вписався до якоїсь громади. Грабовський виїхав з Вілжуйська і оселився в Тобольську, а приписався до Барнаульської міщанської громади. В Тобольському він прожив останні роки свого заслання, кохаючи в серці надію на те, що йому пощастить вернутися коли-небудь у рідну сторону, пощастить побачити рідний народ та близьких людей. Та не судилося тій надії його справдитися. Стративши здоров'я по тюрмах та по засланнях Грабовський не довго вже ряст топтав: тяжка недуга скосила нашого поета-борця і він помер у тому-ж таки Тобольську 29 листопаду (ноября) року 1902-го на 38 році свого мученицького життя.

IV. Що каже Грабовський про своє життя на чужині.

Життя на засланні серед холодної та неприятної природи, а перед тим поневірвання по тюрмах, одібрали здоров'я у Павла Граба. Ще в році 1894-му він писав з Вілжуйського на Україну таке: „Чимало довелось мені блукати по світах. Чимало лиха, неприязна доля шпурляла мене посеред життєвого моря. То й не знаю вже, чи діждуся коли кінця-краю своїм митарствам нескінченним, чи побачу хоч раз ще свою країну рідну з її горем невсипущим та радощами“.

Про саме місто Вілжуйське, де тоді усіх людей разом з дітьми жило не більше як 500, поет гово-

рить: „Дика, сувора, безплідна природа навколо; хмурі люди; мертва жорстока північ поклала свою печать на їхнє обличчя“. Але люди—звичайно люди; вони не знають, не бачили иншого життя, то й те їм миле... Та як почуватися тому, у кого там десь, далеко, залишилося все найрідніше та найдорожче, кому все ще вчувається з-під стогону неперехідних борів чарівний згук рідної мови, доноситься дзюрчання сріблястих потоків, а в очах миготить блакить теплого південного неба?“

Сей стогін намученої душі поетової, ся туга за рідним краєм та за страченим марно життям брешить по багатьох віршах Грабовського.

В одному віршові, написаному ним у Вілюйську, поет-засланець виливає свою тугу-печаль за Україною. Він страхається, що не вирватись уже йому з того Вілюйська, що не побачити вже йому рідного краю. Вірш сей Грабовський так і назвав „До України“:

Сижу я в неволі та марю тихенько:
Чи знов тебе вбачу, Україно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую,
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?
Коли-б мені, мамо, легесенькі крила,
В обійми до тебе душа-б полетіла,
Бо тут непривітно, тут хуга та студінь,
Однаково сумно і в свято і в будень,
Рік цілий навколо все мре та німує,
Самотного серця ніщо не вгамує...
Ридай одиноко, кладись в домовину..
Подумати тяжко, що тут і загину;
Розсипляться чари, мов квіти зів'ялі,
Зостануться жалі, самісенькі жалі..
Сижу я в неволі та марю тихенько,
Чи знов тебе вбачу, Україно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую;
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?

В році 1895-му він знову пише з Вілюйська

на Україну такого листа: „Ніколи ще, здається, безнадійність та зневіра не огортали мене таким сумом, ніколи не захмарювали мого зору, як саме нині. Кругла самотина ніколи не дошкуляла так. Я при звичаївся до думки, що згину тут, серед тайги („тайгою“ звуться сибірські ліси несходимі) в самотині, не діждавшись кращої днини. Що найгірше—се одиноцтво, кругле, страшне, без надії, що воно коли-небудь скінчиться, що заставляє навіть тратити всяку ціль життя... На світ дивитись не хочеться“.

А ось що він з Якутська вже писав в році 1896-му, коли тільки прибув туди з Вілюйського: „8 грудня (декабря) приїхав до Якутська і першим чином занедужав: двоє суток текла горлом кров, мучив віддих (задишка). Лікарь казав, що хвороба в легких, гниють, праве понівечено. Не дурю себе надіями: може вже на весні лопух зросте наді мною“.

Хоч як тяжко було поетові на чужині все-ж він кохав в серці надію, що може таки життя переміниться на краще. Може таки його горяче бажання — побачити рідну сторону, коли-небудь справдиться. Тому він і в листі до одного нашого письменника на Україну пише: „Тільки й живу надією побачити хоч не скоро рідний край, відпочити душею в товаристві тих, що працюють для його щастя та будуччини. Коли-б не та невміруща надія, то життя моє тут зовсім уже було-б безвідрадне“.

В важку добу, коли сибірське життя надто вже дошкуляло нашому поетові, а в далечині ясніла йому зіркою надія побачити „хоч не скоро“ Україну, він з зневагою відкидав свої болі душевні та сумування й писав:

Хочу жити я знов, працювать без кінця,
Власні жалі порвати з докором
Згиньте-ж, туги мої! Ви не гідні співця!
Про вас навіть і згадувать сором.

Та ось змінюється настрій поетів. Розум йому говорить, щоб він одкинув геть свій сума, порвав свої жалі з докором, а серце, душевні почуття все нахилиють його до однієї думки — про рідний край, про Україну. Ось поет вийшов з хати. Він дивиться, як плывуть хмарки по небу, плывуть на південь — в той бік, де Україна. Він звертається до тих хмарок, промовляє до них любовно, просить привітати рідну сторону, благає переказати, як він тяжко сумує за нею, просить скропити людські ниви цілющим дощиком:

Так летить же в край південний,
Сухі ниви напувайте,
Щоб не гинув люд нужденний,
Тихим вітром повівайте!
Скажіть щире привітання
Всім коханим, всьому краю,
Як сумую з безталання,
Як за ними уміраю.

V. Що кажуть сторонні люде про нашого поета.

Люди, які знали Грабовського на заслання, і ті люди, що листувалися з ним, кажуть, що у поета нашого була дуже м'ягка, дуже чула та добра натура. Один письменник говорить у своїх споминах про Граба, що се була „людина щира, палка, з доброю душею та одвертим серцем“. Жінка одна, московка зроду, яка вернулася з заслання і знала Граба у Якутську, каже так: „Ніхто ніколи не міг докоряти Грабовському за грубий, різкий тон, за який-небудь образливий вибрик“, бо його сумирна та лагідна вдача не дозволяла йому того робити. „В його чудових сірих очах ясніла завзятість. Підчас бесіди він тепло й сердечно виказував свою віру в кращу будуччину“, що повинна колись настати для трудящих людей.

Здоров'я у нашого поета було погане; особливо воно стало поганим після того, як він пере-слабував у Якутську на плеврит (запалення під-берної плівки). Після цієї хвороби „постать його стала сухорлява, згорблена, груди запали, обличчя змарніло й набрало якогось мученицького виразу“. „Павло Арсенович невилічився цілком,— каже та жінка, — якісь болі в легенях, про які він ніколи не згадував у розмовах, так і zostалися з ним“.

Спомини та згадки тих людей, які знали або листувалися з Павлом Грабом, свідчать, що йому дуже тяжко було жити на чужині. Найбільше звісток є про його життя в Якутську. Тут найдовше жив поет. Йому тут платили казна 9½ карбованців на місяць. На ці гроші треба було йому содержувати себе—і квартиру наймати, і харчуватись, і одягатись. Знайти заробіток там дуже тяжко. Та Грабовського, як політичного засланця нікуди й не приймали на службу. Отже він мусів задовольняти свої потреби тільки тими грішми, що казна давала. Та останніми часами казна позбавила всіх засланців і тієї злиденної допомоги, що давала попереду. Поет рвався з Якутська в Тобольск, там він сподівався „пристроїтись до газетки“, щоб заробляти гроші, пишучи у газеті. З часом він і переїхав у Тобольск, тільки заробляв гроші не з газетярської праці, а служив в якійсь канцелярії: там йому платили по 20 карбованців на місяць жалування.

Найбільше тяжко було Грабові на засланні тому, що то була далека, сувора та чужа з лютими зімами сторона. Вона зовсім не підходить до нашого краю, до нашої України ні природою, ні повітрям, ні навіть людьми. Люди, що оточали Граба, були чужі йому, не з Українців, чужі і мовою, і вдачею, і звичаями. Засланців було хоч і багато, та тяж були усе з чужинців, і поет наш держався від усіх стороною, „сам собі відлюдком“,

як каже та жінка-засланниця. „Він рідко куди виходив і сливе не вступав в розмови та суперечки, що виникали були між засланцями“. „Звичаями своїми він дуже одріжнявся від багатьох засланців,— каже та жінка московка,— він, наприклад, не пив горілки і не кутив тютюну“.

Коли людина живе довго серед чужих людей, коли людина не чує рідної мови—така людина дуже легко й зовсім забуває ту мову. В таких обставинах довелося жити нашому поетові, не чуючи рідного слова. Однак Павло Граб не забув своєї української мови, за яку йому так перепадало колись в бурсі та семінарії. Винісши ту мову з села, з колиски, він любовно пестив її в душі. Вона, ся наша мова, вчувалася йому навіть в шумі сибірських лісів—отієї тайги. Наш поет, не вважаючи на всі невігоди засланницького життя, не вважаючи на болі душевні й тілесні, оживався до нас рідним словом з далекого, холодного та непривітного Сибіру. В своїх віршах він і нас підбадьорював, кликав не спускати рук, працювати для добра рідного народу.

Та все-ж, людина—єсть людина, тому і Павла Граба охоплювала иноді безнадійна розпач та зневіра. Він губив часами надію, що його життя хоч коли-небудь зміниться на краще. Ось він в одному віршові з сердечним болем питає:

Коли-ж і де просвіток я побачу?

Чому-ж мені... в глуші

Ти не послав, о Боже, на придачу

Усіх незгод хоч рідної душі?

І наш поет шукав собі в Сибіру „рідної душі“.

Грабовський дуже багато працював в неволі на користь рідного письменства. Се було йому єдиною розвагою. Та письменницька праця, хоч і була добрим товаришем йому, а все-ж вона не могла замінити йому „рідну душу“, яка-б поділяла з ним горе—бідкування в неволі.

Самотнє життя, потреба мати коло себе близьку людину й навіяли мабуть Грабові думку одружитися, і одна дівчина з дуже вбогої сем'ї в Якутську став його нареченою. Про сей випадок з життя нашого поета також згадує у споминах та сама жінка-московка. Вона каже: „Павло Арсенович якось ожив, став веселим; дивлячись на нього, можна було думати, що тілесні болі його щезли. Тільки-ж і тут доля жорстоко наєміялася над ним: його наречена прийшла до думки, що краще їй піти заміж за його товариша, що мав більший заробіток“.

Одружитись Грабові довелося вже в Тобольську, та одружився він тільки на те,— каже той письменник, що про нього згадано було раніш,— „щоб його дружина з малим сином могли плакати над його могилою, а потім піти шукати шматка хліба серед широкого непривітного Сибіру“. Чи було се подружжя щасливе—про се поки що нічого невідомо; тільки на запит одного письменника до Граба у листі: з ким він одружився, Павло Арсенович відповів; „на жаль, не з українкою“...

Коли сумна звістка про смерть Павла Граба долинула до нас на Україну, один письменник наш писав: „Спинилось, не б'ється благородне серце, що боліло людським болем, озивалось на жалі нещасливих і серед страшної, гнітючої неволі, що вбиває кожную людську силу, знаходило в собі міць нагадувати людям про боротьбу з темрявою та злом“. „Він горів огнем любови до рідного народу та його слів, він знаходив силу працювати серед невільницьких мурів, серед мерзлої тайги в муках хвороби“. І за се велика честь і подяка його пам'яті від нас і наступних поколінь нашого народу.

VI. Письменницька вдача Павла Грабовського і його твори.

Розпочав Павло Арсенович свою письменницьку працю мабуть ще з семінарії. У своїх споминах про шкільне життя він говорить, що у семінарії „де-хто (з учнів) пописував по-українському віршами й прозою“. Та правдиву його працю на ниві нашого письменства треба лічити з року 1890-го

З того часу й до смерті він написав дуже багато віршів і поперекладав на нашу мову віршів чужоземних поетів. Тодішні часи були в Росії такі, що по-нашому не вільно було друкувати нічого. Царське правительство намагалося поробити з нас москалів (кацанів) і через се не дозволяло друкувати книжки по-нашому. Ото-ж і Грабові писання—вірші то-що друкувалися не на Україні, а за кордоном, в чужій державі. З тих віршів зложено чотири збірнички, а названо їх так: „Пролісок“, „З чужого поля“, „З півночі“ та „Доля“. На Україні-ж пощастило надрукувати якимсь чудом (начальство не догляділо) один тільки невеличкий збірничок і названо було його „Кобза“.

Що до письменницької вдачі Павла Граба, то треба сказати таке. Життєпис його показує нам, що се була людина цілком громадська. За громадську роботу на добро рідного краю та свого народу українського він і життям своїм наложив. Щастя рідного люду, народній добробут були для Грабовського найдорожчим за все на світі. Ото-ж і письменницька праця нашого поета сливе вся була звернута в сей бік. Він не бачив користі ні для кого від таких писань, де саме триндикання або виспівування природи чи вроди якої дівчини або парубка гарного. Він казав, що все се дурниця, нікому не потрібна. В сьому наш небіжчик поет багато помилявся. Чому такі думки треба лічити

помилковими, про се багато говорити довелось-б. Звернімось краще до творів нашого поета. Подивімось про що він говорить у своїх віршах.

У багатьох своїх віршах він закликає читачів братись за громадську роботу. Треба забути про власні клопоти та турботи і працювати тільки за для громадського добра, щоб зробити наш народ щасливим та вільним. Ось в одному віршові він говорить так:

Власне щастя та турботи
Власні думки... кинь гадать...
До громадської роботи
Слід життя своє віддати.
Згинуть марні піклування
В тихім захистку хрестів,
Розлетяться почування,
Крім любови до братів.
Вона піде поміж миром,
Яко заповідь людська:
Щастя всіх—святим кумиром
Стане мужа-вояка.

Бувши людиною, що відчуває серцем горе народне, що боліє душею за рідним краєм, знаючи його безталання, Грабовський звертається до всіх тих, що могли-б бути корисними для нашого народу й рідного краю. Поет гукає до них:

Годі-ж нудитись, складаючи руки;
Кличе робітників рідна земля...
Віра впотужена словом науки,
Хай нас міцніш окриля!
Більше уваги до власного горя,
Більше любови до люду свого!
Близько загибель... зника наша зоря...
Чого-ж нам ще ждати, чого!

На кинуте поетом запитання: чого-ж нам ще ждати, він сам і одповідає віршом. Грабовський ніби пригадав заповіт великого нашого поета-прока Т. Шевченка. Сей сказав, що „в своїй хаті,

своя сила і правда і воля“. Пригадавши ніби се, Грабовський каже, що ждати нам нема чого, що покладатися нема на кого, а самим нам, українцям, треба ставити свою „хату“ в рідному краї, і завести в ній свою правду. Тому поет в другому віршові кличе:

*Наперед за край рідний, за волю,
За окутий, пригноблений люд,
Хоч нічого не знайдем, крім болю,
Хоч нас жде невіддачений труд.
Наперед проти зла однодумно!
Розрослася ворожа юрба...
Не гадаймо прожити безсумно,
Бо життя — неминуча боротьба.
Наперед, хто не хоче конати,
Статись трупом гнилим живучи!
Сміле слово,—то наші гармати,
Світлі вчинки,—то наші мечі.
Наперед до завзятого бою
За громадські та власні права.
Коли бути бажаєм собою,
Коли серце позор відчува.
Наперед до звершення замірів.
Що поклав дев'ятнадцятий вік!
*Скиньмо владу катів-бузувирів,
Щоб людиною став чоловік.*
Наперед! Не жде поступ всесвітній
На шляху підупалих лиша;
Кращий лад, кращий мир заповітний
Виробляє що-часу душа.
Наперед проти хижих порядків!
Гине воїник чи здобич бере,
Він стежки проклада для нащадків,
Його діло ніколи не мре.
Наперед-же, брати,*проти всього,
Що нам нині дихнуть не дає!
Не турбуйтеся, чи вийде що з того!
Аби праця,—рух візьме своє,*

Ми, наше покоління, повинні вважати себе щасливими. Ми дожили до тих часів, коли справилися мрії наших кращих людей - Шевченка, Граба і багатьох інших: „владу катів бузувірів“ скинуто; „хижі порядки“ потроху касуються; „свою хату збудовано“, зостається тільки причепурити її і встановити свою „правду“. Так, ми щасливі, що дожили до сих часів. А тоді, коли ще жив Грабовський, за тих „хижих порядків“, він дивився, як люд страждає. Кріпацтво давно вже зникло, народ ніби вільний, а злидні його дошкуляють, як і за кріпацьких часів. І поет з розпукою питає:

Що за допусти Господні?

Позавчора—кріпаки;

Вчора вільні, а сьогодні—

Хоч під вікна по шматки!

Через віщо-ж се?— Через те, що народ темний, неосвічений. Грабовський глибоко вірив в те, що не до віку наші люди будуть темними та терпітимуть злидні. Добре освічених людей, прихильних до простого народу було тоді не багато, та се, мовляв наш поет, байдуже:

Мало нас, та се—дарма,

Більше буде перегодом:

Не до віку висне тьма

Над намученим народом.

Мало нас, та се—дарма,

Не в потузі Бог, а в правді.

Тричі проклята тюрма

Пануватиме не завжди.

Віршів громадянського змісту у Павла Граба трохи чи не найбільше написано. Та є в нього багато й журних та сумовитих пісень-віршів, які хапають читача за серце. Такі вірші-пісні він писав через те, що, як сам каже:

До людського горювання

Скрізь я прислухався,

Сумний голос безталання

На папір прохався.

І Павло Граб виливав той чужий сум і свої болі душевні на папір, укладаючи їх віршами.

Змальовує Граб гарно горе-бідкування трудящого люду—чи сільського, чи городського однаково. Ось він викладає, як бідолашна швачка ночей не досипає, заробляє собі насущника, працюючи на якесь там панення вередливе, що живе й ніякого лиха не знає:

Рученьки терпнуть, злипаються віченьки...

Боже, чи довго тягти?

З раннього ранку до пізньої ніченьки

Голкою денно верти.

Кров висисає оте остогиджене,

Прокляте нишком шиття

Що панення, вередливе, зманіжене,

Вишвиrne геть на сміття.

Де воно знатиме, що то за доленька

Відшук черствого шматка,

Як за роботою вільна неволенька

Груди у-раз дотика.

А ось, у иншому віршові, Грабовський викладає сумну долю другої працювниці вчительки, що померла самотною від напруженої праці на користь сільської громади, виховуючи в школі дітей.

Хмуро дивилася школа,

В бовдурі глухо гуло,

Вітер вривався з'окола

Сумно в хатині було.

Мертва трудівниця-пані

Біла, як віск на столі,

Там почивала зарані,

Збувшись скорбів землі.

Рук і на час не складала,

Щиро кохала діток,

Листу якогось то ждала...
Тільки і знав наш куток!
В непогідь, стужу злиденну
(Певне сама сирота!)
Зайде в хатину нужденну,—
Словом усіх повіта,
Дасть, коли треба, поради,
Викладе все допуття...
Боже! З якої-б то ради
Їй видібрати життя?
Журно посходились дітки
Обік німої труни:
Втратили неньку сирітки,
Втратили промінь вони.

Далі поет розказує, як ховали вчительку, як
дітвора й батьки голосили по ній, а коли похо-
вали, то—

Мовчки вернули на спомин,
Що громадяне знесли,
Якось не складавався гомін,
Навіть дяки не пили.
Та й розійшлися по хатах,—
Школа зосталась пуста..
Хуга свистить по загатах,
Жалібно труп заміта...

Горе та бідування рідного українського на-
роду поет найбільше відчував. Та болів він ду-
шею за людей і всякої іншої породи, коли ті
люди терплять від утисків та зневаги зазнають.
Тому Павло Граб присвятив і жидівському наро-
дові такий вірш:

Народе, вік порізнений зі мною
Срамотою людської ворожди!
Заблуда стала межи нас стіною;
Хижацтва ще не зметені сліди.
Нехай козак без жалю вішав „жида“,
Хай „жид“ добра не зичив козаку...

Той час встає на думку, як огида;
Забудьмо-ж ту минувшину гірку!
Тобі чужим зостанусь я по крові;
Не хибно ж маю в серденьку носить
Святе чуття великої любови,
Якої вже нічому не згасить!

Дуже гарні і, мабуть найкращі, вірші у Павла Граба ті, де він славить матір природу, воздає їй хвалу, і разом з тим, виливає власні почуття, власні болі сердечні:

Зійшли сніги, шумить вода,
Весною повіва;
Земля квіточки викида,
Бує травка молода;
Все мертве ожива,
Веселе сонечко блестить,
Проміння щедро лле;
Гайок привітно шелестить,
Неначе кличе пригостить;
Струмочок виграє.
Сіяють злотом небеса;
Витьохкують пташки...
А груди думонька стиса:
Ховає зверхня ся краса
Смердючі болячки.

Згадує поет в іншому віршові, що зараз весна на Україні, що місяць май пишається там у всій красі своїй, а в далекому Сибіру, де живе поет, ще холод та стужа лютує.

Весна, весна... На дворі май;
А в нас лежать сніги;
Панує стужа навкруги...
Весна, весна... а в нас—гай-гай!
Дріма похмуро чорний гай
Та додає нудьги.
Весна, весна... На дворі май;
А в серці жаль та сум.

Справляє небо якийсь глум...
Весна, весна, а в нас -гай-гай!
Хоча-б малесенький розмай
Для нерозважних дум!
Тяжке почування намученого серця поето-
вого дуже гарно вилилося в отьому віршові:

Душею я вчора віджив,
Прокинувся від мук, а сьогодні?

Як швидко я все пережив,

Як швидко я знов затужив;

Розпучно стою край безодні.

Я мріями вчора літав

Далеко відціль, а сьогодні?

Як швидко нудитись я став,

Спинилися змахи безплідні.

До праці я вчора зривавсь,

Пив солод надій, а сьогодні?

Куди він, мій порив, дівався?

А чуюсь як перші відчувався,

Розпучно стою край безодні!

Та трохи чи не найбільший сум в душі чи-
тача викликає вірш, якого присвятив поет своїй
матері:

Мамо голубко, прийди подивися,

Сина від мук захисти!

Болі зі споду душі піднялися,

Що вже не сила нести.

Мамо голубко! Горюю ти, бачу,

Стогнеш сама у журбі;

Хай я в неволі конаю та плачу,—

Важче незмірно тобі.

Бачити більше тебе я не буду,

Не дорікай, а прости,

Та від людського неправого суду

Сина свого захисти!

Благословенна хай буде пам'ять тих матірок,
що дають відважних борців-працьовників за свій
рідний край, за покривджений народ.

VII. На закінчення.

Писав Грабовський, oprіче віршів, ще й всякі статті про громадські справи та перекладав твори чужоземних письменників, вивчивши мови инших народів. З таких перекладних по нашому творів зложено збірнички „З чужого поля“ та „Доля“. Багато друкувалося його власних творів та перекладів і по всяких часописах, як от „Зоря“, „Народ“, „Правда“, „Дзвінок“, „Життє і Слово“ та „Літературно-Науковий Вістник“. Всі ці часописи видавалися в тій частині нашої землі, що під Австрійським пануванням — в Галичині. Там можна було все друкувати по-нашому писане, коли в Росії царські посіпаки затуляли нам рота та мордували наших кращих людей по тюрмах та засланнях. В журналі-місячнику „Л.-Н. Вістник“, який тепер друкується в Києві до останнього ще часу друкувалися иноді твори Павла Граба, що позаставалися спадщиною недрукованими.

Свої писання небіжчик поет підписував ще й такими прибраними ним іменами, як кажуть — псевдонімами: Панько, Харько, Воля, Павло Журба, Харько Вець. Перекладав Павло Граб твори з чужих мов мабуть трохи й за тим, щоб ще більше довести освіченим людям чужинцям, як от москалі (великороси чи кацапи), що на нашу мову можна перекладати які завгодно твори світової ваги. Можна перекладати по-українському все те путяще та розумне, що написано по-німецькому, чи по-французькому, чи по-московському, чи по якому иншому. Своїми перекладами Грабовський доводив людям, що перекладене на нашу мову не губить від того ані своєї краси, ані принадного змісту. Та инакше воно й бути не може, бо наша мова гнучка й співуча більш, ніж яка инша слов'янська мова, тільки народ наш, живучи довгий час під московським ярмом, трохи призабув її.

З приводу сього небіжчик Павло Граб казав у часопису „Зоря“ за рік 1896-й таке: „Святий знає, на якій такій підставі москалі кажуть, що наша мова придатна тільки до улишної лайки, п'яного базікання та пташиного воркування закоханих, що наша мова цілком убога та недотепна для вислову тих високих думок та почувань, які здибуємо у Шекспіра, Байрона (англійські письменники), Шіллера (німецький письменник) то-що.

Спільне життя України з Московщиною накоїло нам багато лиха. Царсько-панське господарювання на нашій землі багато понівечило наших талановитих людей, які б може були окрасою не тільки нашої землі, а й цілого світу. Коли-б не гірка лукава доля, що одірвала нашого поета від рідного ґрунту та закинула в холодну непривітну далечінь, де він цілими роками не чув рідної мови, то він зробив би далеко більше корисного на добро нашого краю, нашого письменства. Та й те, що він встиг зробити за час свого невільницького життя, має для України велику вагу. Хай його пам'яті буде велика честь за се, а самому йому хай буде пером чужа далека від нас земля!

0,93
(1986)

1359

ВИДАВНИЦТВО

„ДЗВІН“ І „УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА“

має контору і головний склад видань у Києві. Бесарабська площа № 2.

Хто хоче замовляти більшу кількість книг і підручників для продажу, для шкіл, та бібліотек має звертатись з замовленням по такій адресі: КИЇВ, Бесарабська площа № 2. (Площа Богдана Хмельницького) Т-во „Дзвін“.

Книгарням і земствам звичайний опуст (знижка). Пересилка на рахунок покупця. Замовлення виконуються негайно.

Книгарня Т-ва „ДЗВІН“

У Харькові, Петровський пер., 18.

Має на складі всі видання „Дзвону“ і „Української Школи“ і являється головним складом для Слобідської України.

Книгарня „Дзвін“ у Харькові має в прогажу всі книжки які виходять на Україні і за кордоном.

Всі підручники для шкіл нижчих і середніх можна одержувати з Харьківської книгарні „Дзвін“. Замовлення виконують негайно.

Адреса: Харьків. Петровський, 18. Книгарня „Дзвін“.

Київ. Бібліотека
АН. УРСР

рл 1359

Гр. Гетьманець

Поет - народолюбець